

Welsum, 15 november 2017

Aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Aan de Staatssecretaris van Infrastructuur & Waterstaat

Aan de Vaste Kamercommissies van Landbouw en Infrastructuur & Waterstaat

Betreft: noodkreet van 56 burgergroepen uit Brabant, Limburg, Gelderland, Overijssel en Friesland

Geachte mevrouw Schouten,
geachte mevrouw Van Veldhoven,
geachte volksvertegenwoordigers,

Wij grijpen het begin van een nieuwe regeerperiode aan om een noodkreet uit de regio te laten horen. In het buitengebied en in de dorpen maken steeds meer burgers zich grote zorgen over de toenemende schaalvergroting, intensivering en mechanisering van de veehouderij in Nederland. De veehouderij heeft zich in een aantal decennia ontwikkeld als industrie, met grote hoeveelheden dieren op één locatie.

Onderzoek heeft uitgewezen dat een omvangrijke groep Nederlanders hiermee te maken heeft: in Nederland bevinden zich 355.000 burgerwoningen binnen een afstand van nog geen 250 meter van in totaal 27.000 veehouderijen. De wetgeving schiet schromelijk tekort om hen te beschermen tegen negatieve effecten, zoals overlast (stank en lawaai), gezondheidsklachten en aantasting van het leefmilieu.

Wij vragen aan u de regie te nemen in een ingrijpende hervorming van de gehele veehouderij in Nederland met als doel de verstoorde balans tussen bedrijven en omgeving te herstellen.

Daarvoor zijn op korte termijn algemene maatregelen nodig die de omvang van de veehouderij sterk beperken, alsmede specifieke maatregelen die de leefbaarheid en de volksgezondheid direct ten goede komen.

De ingrijpende hervorming begint ons inziens met de erkenning dat veehouderijbedrijven onderdeel zijn geworden van een industrieel complex. De bedrijven dienen als industrie te worden behandeld. Om talloze juridische procedures te voorkomen, stellen wij een reeks maatregelen voor die ertoe leiden dat er - *voordat de Omgevingswet in werking treedt* - vanuit het rijk orde op zaken wordt gesteld.

Daarvoor is het nodig dat:

- 1. aan de veehouderij dezelfde eisen worden gesteld als aan de industrie***
- 2. de omvang van de veehouderij wordt beperkt***

Burgers vrezen “Brabantisering” van andere provincies

Recent hebben de provincies Brabant en Gelderland op de rem moeten trappen inzake de geitenhouderij. Het is een noodgreep die slechts een beperkt deel van de veehouderij in Nederland de noodzakelijke beperkingen oplegt. Ondertussen worden burgers geconfronteerd met nieuwe uitbreidingen van de varkens- en pluimveehouderij. Op veel plaatsen in het land worden bouwblokken vergroot. Er zijn op dit moment heel wat aanvragen in behandeling dan wel onder de rechter. Zolang varkens- en pluimveerechten van stoppende bedrijven niet uit de markt worden genomen, zullen bestaande problemen zich verplaatsen.

Door het Brabantse veehouderijbeleid en de “vitalisering van de varkenshouderij” zal er een verschuiving optreden van overbelaste gebieden in Brabant naar andere delen van Nederland. Gesproken wordt al over de “Brabantisering” van andere provincies. De varkenshouderij is duidelijk op zoek naar plaatsen waar de lucht nog schoon is en waar megastallen gerealiseerd kunnen worden. Burgers worden niet of pas in een laat stadium hierover geïnformeerd. Lokale overheden blijken in vergunningtrajecten niet opgewassen tegen gewiekste en intimiderende agrarische adviesbureaus.

Daarom stellen we voor:

- 3. varkens- en pluimveerechten van stoppende ondernemers definitief uit de markt te halen**
- 4. in afwachting van nadere onderzoeksresultaten naar de oorzaak van longontstekingen voor geitenhouderijen afstandsnormen van 2 km tot burgerwoningen in te stellen**

Daarnaast manifesteert de melkveehouderij zich steeds meer als intensieve bedrijfstak. De schaalvergroting in de melkveehouderij gaat gepaard met een verdere intensivering van landgebruik, waarbij een grove aanslag wordt gepleegd op de biodiversiteit. De huidige productiewijzen van de melkveehouderij hebben weinig te maken met duurzaamheid.

Vaak horen we dat schaalvergroting niet het probleem is. Prof. Ynte Schukken, directeur van de Gezondheidsdienst voor Dieren, weersprak onlangs weer eens de stelling dat het aantal dieren er niet toe doet. “Grote bedrijven hebben meer kans op infectieziekten”, zei hij, “de infectie grijpt sneller om zich heen dan bij bedrijven met kleinere omvang”.¹

Daarom stellen we voor:

- 5. vanuit het oogpunt van diergezondheid en volksgezondheid (One Health) een maximum te stellen aan het aantal varkens, melkkoeien, kippen en geiten per locatie**

¹ <http://www.melkvee100plus.nl/Artikelen/Interview/2016/1/Helft-van-de-groei-ers-gaat-terug-schakelen-2742405W/>

Gebrekkige sturing door gemeenten

Nu de Omgevingswet nog enige tijd op zich laat wachten en op het gebied van volksgezondheid voor gemeenten bij vergunningverlening het juridisch kader ontbreekt om schadelijke ontwikkelingen tegen te gaan, vrezen wij dat de negatieve effecten op omwonenden verder zullen toenemen.

Gemeenten maken slechts zeer beperkt gebruik van hun bevoegdheid om via geurverordeningen en bestemmingsplannen het leefklimaat te beschermen.

Geurgebiedsvisionen zijn een gebrekkig instrument, vooral omdat de wettelijke geurnormen nog altijd veel te ruim zijn. De situatie van omwonenden verandert met een geringe aanscherping van de normen in het beste geval van zeer slecht in slecht. Een echte verbetering treedt zelden op. Daar komt nog eens bij dat de handhaving tekortschiet. Het recente rapport van de provincie Brabant (*Inspectierapport IBT omgevingsrecht*) maakte nog weer eens duidelijk hoezeer veehouders zich in een soort "vrijstaat" bevinden, waarin vergunningen zijn verworven tot een papieren werkelijkheid die veraf staat van de feitelijke situatie. Ook buiten Brabant wordt dit probleem door omwonenden herkend.

Kloof tussen papieren en feitelijke werkelijkheid

De kloof tussen papieren en feitelijke werkelijkheid wordt nog eens vergroot doordat :

>> gehanteerde emissiefactoren niet meer passen bij de huidige bedrijfsvoering, denk aan toename van open stallen/stallen met overdekte uitlopen in de pluimveesector;

>> rekenmodellen niet geschikt zijn voor huidige stallen;

>> emissie reducerende technieken niet doen wat ze beloven, denk aan luchtwassers en mestdroogtunnels;

>> lang niet alle bedrijfsactiviteiten worden beoordeeld op uitstoot en overlast, denk aan mestoverslag en mestaanwending.

In het zogeheten duidingsonderzoek van het RIVM², opgesteld in het kader van de evaluatie Wet Geurhinder Veehouderij, worden al deze aspecten benoemd. Helaas hebben uw voorgangers en ook het parlement het tot op heden niet nodig gevonden in overleg te treden met allen die betrokken waren bij deze evaluatie. De conclusies van de evaluatie zijn over de schutting van de gemeenten gegooid. Sindsdien is het stil geworden rond de Wet Geurhinder Veehouderij en is het voor de sector weer "business as usual".

Niet alleen stankprobleem, ook gezondheidsproblemen

Dat deze handelwijze van de landelijke overheid niet langer houdbaar is, mag blijken uit hetgeen na afronding van de evaluatie is gepubliceerd. Naast het stankprobleem is het gezondheidsprobleem in kaart gebracht. Er ontstaat steeds meer duidelijkheid over de relatie tussen lichamelijke aandoeningen en de intensieve veehouderij.

Als het gaat om het beschermen van de volksgezondheid moeten gemeenten het wiel nog uitvinden. Onlangs nam de gemeente Bronckhorst – met rugdekking van de provincie Gelderland - het moedige besluit om een aanvraag voor uitbreiding van een geitenhouderij te weigeren. Maar uitbreidingen van pluimveebedrijven, die minstens evenveel gezondheidsrisico's met zich meebrengen, gaan ondertussen gewoon door, ook in gebieden waar de fijnstofnormen reeds worden overschreden, zoals in de gemeenten Barneveld, Utrechtse Heuvelrug, Woudrichem, Gilze Rijen, Cuijk, Venray,

² Oplegnotitie duidingsonderzoek RIVM 2015

<http://www.rivm.nl/dsresource?objectid=fa23bede-5135-42e1-841c-2637b079b2e9>

Someren, Peel en Maas, Cranendonck, Horst aan de Maas en Nederweert.

Wij vinden het onbegrijpelijk dat gemeenten niet worden opgeroepen tot meer terughoudendheid, te meer daar een norm en een toetsingskader voor endotoxinen nog ontbreken. Ook varkensbedrijven – weliswaar niet zulke grote fijnstofproducenten, maar wel ammoniakfabrieken - zoeken nog altijd met hun bulkproductie de grenzen van het maximaal haalbare op en vormen daarmee een zware last voor hun omgeving. Of dat maximaal haalbare ook het maximaal toelaatbare is, is een vraag waarover bestuurlijk Nederland zich op dit moment kennelijk geen zorgen maakt.

Best Beschikbare Technieken

Gedurende de evaluatie van de Wet Geurhinder Veehouderij (WGV) is uitvoerig gesproken over de zogeheten Best Beschikbare Technieken (BBT). Langdurig is stilgestaan bij de mogelijkheid om door het verplicht voldoen aan BBT en het zogeheten Alara-principe (zo laag mogelijke emissies) “normopvulling” te voorkomen. Nu worden Best Beschikbare Technieken veelal toegepast om meer dieren te kunnen gaan houden. Dit werkt – in combinatie met het achterwege laten van cumulatieve berekeningen - het ontstaan van overbelaste situaties in de hand. Ruime normering ten aanzien van de voorgrondbelasting zonder koppeling naar cumulatie heeft hieraan sterk bijgedragen. Evenals de zogeheten 50%-regeling.

Onze conclusie en die van de Milieufederaties en GGD 'en is dan ook dat, zolang de normen zo hoog zijn als in de Wet Geurhinder Veehouderij, het “norm opvullen” gewoon doorgaat. We zien dat in de praktijk van vergunningverlening nog altijd bijna dagelijks gebeuren.

Daarom pleiten we, in navolging van GGDGHOR, voor een aanscherping van de geurnormen:

een maximale achtergrond geurbelasting in de bebouwde kom van 4,7 OU/m³ ten gevolge van alle diertypen, afgerond 5 OU/ m³.

een maximale achtergrond geurbelasting in agrarisch gebied van 10,3 OU/m³ ten gevolge van alle diertypen, afgerond 10 OU/m³ .³

Bij deze achtergrondbelasting past ons inziens een **voorgrondbelasting van maximaal 5 OU/m³** voor geurgevoelige objecten in het buitengebied en **2 odeur OU/m³** in de bebouwde kom.

Daarom stellen we voor:

- 6. geurnormen in de WGV te herzien en aan te passen conform het advies van GGDGHOR**
- 7. cumulatie zo spoedig mogelijk verplicht te stellen bij de berekening van geurhinder**
- 8. de 50% regeling af te schaffen**
- 9. emissiefactoren op te stellen voor mestopslag, mestoverslag en mestaanwending en deze stankbronnen te laten meetellen bij beoordeling geurbelasting**

Best beschikbare technieken kunnen worden ingezet om aan de aangescherpte normen te voldoen. Hoewel al te hoge verwachtingen niet reëel zijn. Luchtwassers, met name de gecombineerde luchtwassers, blijken hoge reducties van geur niet waar te maken. Er loopt op dit moment een onderzoek naar het rendement van deze installaties. Ondertussen worden ze nog steeds vergund. Mestdroogtunnels leiden tot een verhoging van de ammoniakuitstoot en een toename van stank en

³ <http://www.ggdghor.nl/media/filebank/c926e74e77064eb3bdaf952df7777b2f.pdf>

zijn in die zin als een falende techniek aan te merken⁴. Ondertussen worden ze nog steeds vergund. Het rapport “Stalmaatregelen voor het reduceren van geuremissie uit de intensieve veehouderij”⁵ beschrijft een aantal bestaande mogelijkheden en perspectiefvolle nieuwe maatregelen, maar spectaculaire reducties zijn op korte termijn niet te verwachten. Het Ei van Columbus is nog niet gevonden.

Daarom stellen we voor:

- 10. in afwachting van de resultaten van het onderzoek naar het rendement van gecombineerde luchtwassers aan deze installaties voorlopig een lagere emissiereductie op het gebied van geur toe te kennen (geen 80% maar 35%)**
- 11. emissiefactoren op te stellen voor geuremissies uit droogtunnels**

Dierenwelzijn versus milieu

Ondertussen doen zich in de pluimveehouderij (zowel leg als vlees) ontwikkelingen voor die de problemen met stof en endotoxinen eerder doen toe- dan afnemen: gestimuleerd door het Beter Leven Keurmerk worden de stallen open gezet. Overdekte uitlopen, vaak in gebruik genomen om meer dieren te kunnen gaan houden, staan in permanente verbinding met de buitenlucht. Hierdoor worden nog onbekende emissies van stof, endotoxinen, stank en ammoniak veroorzaakt. De huidige normen voor fijnstof bieden onvoldoende bescherming. Technieken die emissies van fijnstof reduceren, werken niet meer optimaal. “Beter Leven” voor de kip is “Slechter Leven” voor de mens. Ook biologisch gehouden vleeskuikens stoten meer fijnstof uit dan kuikens in gesloten stallen, hoewel het in de biologische sector per definitie om aanzienlijk minder dieren per locatie gaat.

Omwonenden van uitloopbedrijven weten zich gesteund door de wetenschap: “Geef je kippen vrije uitloop, dan krijg je meer fijnstof in de lucht. In een gesloten systeem is dat gemakkelijker te controleren. Maar dat gaat weer ten koste van dierenwelzijn. Die twee met elkaar verzoenen is een uitdaging”, zegt Ferry Leenstra, projectleider Veehouderij & Omgeving van Wageningen Universiteit in de Volkskrant van 25 oktober 2017. Hoewel van een verzoening nog geen sprake is, zet het ene na het andere pluimveebedrijf de luiken open. Er worden stalsystemen met emissiefactoren vergund die afwijken van de feitelijke bedrijfssituatie.

Niet alleen stof is een probleem, ook ammoniak. Zeker nu bekend is geworden dat ammoniak een belangrijke rol speelt bij de vorming van secundair fijn stof. Die ammoniumzouten worden gevormd in combinatie met de uitstoot van verkeer en industrie en wel op grote afstand van de veehouderijen; dus ook in onze grote steden is er sprake van ziektelast en sterfgevallen als gevolg van de veehouderij.⁶

Onderzoekers hebben een verdubbeling van de ammoniakuitstoot gemeten vanuit volière stallen, een veel gebruikt stalsysteem in de leghennenhouderij met en zonder overdekte en vrije uitloop.

⁴ <http://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/505950>

⁵ <http://www.wur.nl/nl/project/Q2-Add-Stalmaatregelen-voor-het-reduceren-van-geuremissie-uit-de-intensieve-veehouderij.htm>

⁶ <http://www.clo.nl/indicatoren/nl0178-vermesting-en-verzuring-oorzaken-en-effecten>

Emissiefactoren zijn verouderd, zo wordt geconstateerd.⁷ Ondertussen worden er nog steeds vergunningen afgegeven voor steeds groter wordende bedrijven. Dierenwelzijn is uiteraard zeer belangrijk. Er dient gezocht te worden naar een goede oplossing: of aanzienlijk minder dieren of de stallen anders inrichten, zodanig dat emissie reducerende technieken doen wat ze beloven.

Daarom stellen we voor:

- 12. nader onderzoek in te stellen naar pluimveestallen met volièresystemen en tot de onderzoeksresultaten bekend zijn, deze systemen van de RAV-lijst afhalen (dit is tevens noodzakelijk zolang er normen voor endotoxinen en een endotoxinekader ontbreken)**
- 13. in afwachting van nader onderzoek aan stalsystemen voor biologisch gehouden vleeskuikens en vleeskuikens met vrije uitloop voorlopig hogere emissiefactoren te hanteren voor stank, stof en ammoniak**
- 14. in afwachting van nader onderzoek naar het effect van emissie reducerende technieken in open pluimveestallen/stallen met overdekte uitlopen, deze technieken voorlopig van de RAV-lijst af te halen**
- 15. de WHO-norm voor fijnstof tot speerpunt te maken van beleid**

Mestverwerking

De intensieve veehouderij is in Nederland uitgegroeid tot een veelkoppig monster dat voor lokale overheden niet beheersbaar is, zolang de rijksoverheid geen duidelijke kaders aangeeft. Het voorzorgsbeginsel valt moeilijk toe te passen in een situatie waarin wet- en regelgeving geen gelijke tred houdt met de resultaten van gedegen wetenschappelijk onderzoek. Burgers willen kunnen vertrouwen op een overheid die hen beschermt tegen schadelijke effecten van de agrarische industrie. In de praktijk worden ze geconfronteerd met ambtenaren en bestuurders die zeggen nog geen beleid te hebben. De intensieve veehouderij bevindt zich daardoor al langdurig in een bestuurlijk niemandsland, waarin vrij eenvoudig uitwassen kunnen ontstaan.

Voorbeeld hiervan is de mestverwerking. Schokkend zijn de talrijke incidenten met installaties. Omwonenden ervaren stankoverlast en vrezen voor hun gezondheid. Het RIVM gaf al in 2014 een waarschuwingssignaal af voor bio-vergisters⁸. In een recent rapport van het RIVM⁹ is vastgesteld dat onduidelijk is in hoeverre emissies vanuit mestverwerkingsinstallaties gevolgen hebben voor de volksgezondheid. In plaats van het voorzorgsbeginsel te hanteren, gaat de vergunningverlening maar door.

De reeks incidenten duidt op een wildgroei, waarbij de risico's in het vergunningtraject onvoldoende in beeld worden gebracht. Recente voorbeelden daarvan zijn de misstanden bij Den Ouden in Helmond, Arts in Stevensbeek, Bela in Venlo en Ysselsteijn en Groen Gas Gelderland in Bergerden/Huissen.

De Omgevingsdiensten missen de expertise om installaties en processen te beoordelen, te controleren en handhavingstrategieën te ontwikkelen. De rijksoverheid dient hier ons inziens in te

⁷ <http://edepot.wur.nl/407972>

⁸ <http://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/2014-0162.pdf>

⁹ <http://www.rivm.nl/dsresource?objectid=8f554fce-7c41-4cd7-a61f-89ef93f7bbb0&type=pdf&disposition=inline>

grijpen en deze ontwikkeling niet over te laten aan de provinciale of lokale politiek. Het realiseren van klimaatdoelstellingen en het wegwerken van een mestoverschot mag niet ten koste gaan van de gezondheid van omwonenden. Die plaatsen liever een zonnepaneel extra dan te worden blootgesteld aan wolken salpeterzuur.

Schokkend zijn ook de feiten over mestfraude. Er is sprake van een wijdverspreide en diepgewortelde cultuur waarin wetsovertreding als normaal wordt beschouwd. Deze omvangrijke criminaliteit heeft niet alleen grote gevolgen voor het milieu, maar ook voor de kwaliteit van de leefomgeving en de gezondheid van burgers in het buitengebied en de dorpen. Gevreesd moet worden dat de met veel subsidies gerealiseerde mestverwerkingsinstallaties de mestfraude nog verder in de hand werken.

Daarom stellen we voor:

- 16. subsidies af te schaffen en een moratorium in te stellen voor installaties voor mestverwerking en biovergisting totdat er meer duidelijkheid is over de gezondheidsrisico's, de omgevingsdiensten beschikken over de juiste expertise en het toezicht is geregeld via de Inspectie Transport en Leefomgeving (ILT)***
- 17. voor mestverwerkingsinstallaties uit voorzorg een afstandsnorm in te stellen van minimaal 2 km tot burgerwoningen***
- 18. de oorzaken van mestfraude aan te pakken***

Verplaatsing van bevoegdheden is verschuiving van het probleem

Het bestuurlijk tekort in Nederland wordt op het terrein van de intensieve veehouderij niet opgelost door provincies en gemeenten meer bevoegdheden te geven om grenzen te stellen aan de omvang van de veehouderij. Het bestuurlijke probleem wordt alleen maar verplaatst. Zolang de kaders en instrumenten – normen, rekenmodellen, emissiefactoren - niet zijn gericht op het voorkomen van overlast en gezondheidsschade en het verbeteren van het leefmilieu, kunnen provincies en gemeenten weinig uitrichten. Het Activiteitenbesluit, een bestuurlijke gatenkaas die veel te veel ruimte laat voor ontwikkelingen waar veel te weinig "grip" op is, staat een betere beheersbaarheid van de problemen in de weg.

Daarom stellen we voor:

- 19. de meldingsplicht uit het Activiteitenbesluit te vervangen door een vergunningplicht, zodanig dat er ook voor niet-IPPC-bedrijven een juridische basis komt voor het meewegen van volksgezondheid***
- 20. alle veehouderijen die vallen onder het Activiteitenbesluit onderhevig te maken aan artikel 2.10 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht, zodat er voor alle reeds bestaande veehouderijen een toetsing op volksgezondheid kan plaatsvinden***

De handreikingen die in de maak zijn voor lokale bestuurders (“veehouderij en gezondheid” en “veehouderij en geur”) geven ook aan dat de mogelijkheden om de omwonenden meer te beschermen, gering zijn. Lokale bestuurders zullen een afweging moeten maken tussen het economisch belang van een ondernemer en het belang van de volksgezondheid. Ze hebben alleen geen idee hoe dat moet. Ze realiseren zich nog onvoldoende dat het veelal om een keuze gaat. Voor zover ze dat wel inzien, vrezen ze schadeclaims van de veehouder en kiezen ze ervoor om de burger bij de rechter de kastanjes uit het vuur te laten halen.

Wel merken we dat de GGD'en hun adviesfunctie steeds beter uitvoeren en dat gemeenteraden zich beginnen roeren. Maar de reactie van het ministerie van Infrastructuur en Milieu op het rapport van de Gezondheidsraad “Meewegen van gezondheid in het omgevingsbeleid”¹⁰ werkt in dit opzicht helaas niet mee. De Gezondheidsraad stelt dat gezondheidswinst vooral te halen is door het actualiseren van milieukwaliteitsnormen. De reactie van het ministerie suggereert dat straks alles beter wordt onder de Omgevingswet en gaat voorbij aan de constatering dat de huidige normen voor luchtkwaliteit onvoldoende bescherming bieden.

Tot slot

Burgers zijn lange tijd weggezet als zeurpieten, onaangepaste NIMBY-types. Zij hebben vaak jaren moeten klagen om tot erkenning te komen van de overlast die zij ervaren. De luchtkwaliteit van tegenwoordig heeft niets meer te maken met het boerenparfum van weleer. De industrieel veroorzaakte stank is vrijwel altijd doordringend aanwezig en ligt op veel plaatsen als een deken over dorpen en buitengebied. Burgers die hiertegen in opstand komen, krijgen te maken met intimidatie en in het ergste geval doodsb bedreigingen.

Een dialoog lost de hierboven geschetste problemen niet op, zolang de overheid niet z'n verantwoordelijkheid neemt. Pogingen van burgers om met veehouders in overleg te treden, worden steevast afgedaan met: wat jullie willen is allemaal bovenwettelijk. Ook stuiten zij op de telkens terugkerende reflex dat uitbreiding noodzakelijk is om te innoveren. Er zijn overheden die denken met een goede landschappelijke inpassing de pijn te kunnen verzachten. Stankoverlast, geluidsoverlast en gezondheidsklachten kunnen echter niet worden weggenomen met een boompje hier en een struikje daar. Overheden die “landschappelijke inpassing” als voorwaarde stellen aan uitbreiding van een veehouderij, zijn een schrijnend voorbeeld van hoe de kloof met de burgers actief wordt vergroot.

Zoals aan het begin gesteld: veehouderijen ontwikkelen zich meer en meer tot een industrie. Grote bedrijven groeien en worden opgesplitst over meerdere locaties. De eigenaar is vaak in geen velden of wegen te bekennen. Mestverwerking en stroomproductie zijn – met dank aan de belastingbetaler – in opkomst. Gemeenten en provincies realiseren zich nog onvoldoende dat de veehouderij ook beperkingen moeten worden opgelegd om klimaatdoelen te kunnen halen. Het is noodzakelijk dat de economische betekenis van de sector beter wordt afgewogen tegen de maatschappelijke kosten. Er zou meer naar de Netto Maatschappelijke Toegevoegde Waarde moeten worden gekeken in de plaats van het aandeel in het Bruto Nationaal Product of de omzet van de sector.

¹⁰ <https://www.gezondheidsraad.nl/nl/taak-werkwijze/werkterrein/gezonde-leefomgeving/meewegen-van-gezondheid-in-omgevingsbeleid> en <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2017/08/29/visie-op-gezondheid-en-toegezegde-reactie-op-advies-gezondheidsraad-over-het-meewegen-van-gezondheid>

Wij zouden van u als ministers graag een reactie ontvangen op onze voorstellen.
Onze volksvertegenwoordigers verzoeken we ons de gelegenheid te geven e.e.a. in een hoorzitting toe te lichten.

Met vriendelijke groeten,

Gert van Dooren

Jinke Hesterman

Geert Verstegen

Andre Vollenberg

Leden van de **burgerwerkgroep max5odeur** en deelnemers aan de evaluatie Wet Geurhinder Veehouderij

Deze brief wordt verstuurd mede namens 56 burgergroepen uit Brabant, Limburg, Gelderland, Overijssel, Friesland, alsmede de Vereniging Leefmilieu:

Vereniging Behoud de Parel

Werkgroep Behoud woonomgeving De Paes

Kerngroep Limburg Gezonder (netwerk van 25 lokale en regionale Limburgse actiegroepen, werkgroepen, buurtcomités en andere organisaties verspreid over heel Limburg)

Werkgroep Kleefsedijk Sevenum

Stichting Milieuwerkgoep Kempenland

Werkgroep Stop Megastallen Bergeijk

Vereniging Leefmilieu Veghel-Erp

Vereniging Stop de Stank Deurne

Stichting Mens, Dier en Peel

Stichting tot Behoud van het Halsters Laag en het Buitengebied Wouw

Bernhezer Buitenwacht

Milieuvereniging Land van Cuijk

Stichting Behoud Elhorst/Vloedbelt

Groep Tzummarum

Groep Biovergissing Tirns

Stichting Leefbaar Buitengebied Gelderland (netwerk van 17 bewonersgroepen in de provincie Gelderland)

Vereniging Leefmilieu, Nijmegen

Secretariaat werkgroep max5odeur:

Mw. J. E. Hesterman

Erveweg 9

8196 KE Welsum

tel: 06 50847140

email: jinkehes@wxs.nl

website www.max5odeur.nl

